

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на доц. д-р Огняна Георгиева – Тенева

ГРАЖДАНСКИ ЦЕННОСТИ В БЪЛГАРСКАТА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКА ПОЕЗИЯ (1878 – 1918)

от проф. д-р Младен Енчев (Шуменски университет *Епископ Константин Преславски*), член на научно жури за провеждане на защита за придобиване на научна степен *доктор на науките* в ПН 2.1 Филология, назначено със заповед на Ректора на Нов български университет № 3–РК –182/ 24. 03. 2022 г. на основание Решение на АС 07/ 22. 03. 2022 г.

Представеният от доц. Огняна Георгиева – Тенева дисертационен труд за присъждане на научната степен *доктор на науките* е сериозно, задълбочено и научно аргументирано изследване в познавателното поле на българската детско-юношеска литература. Ориентиран към поетичните жанрови прояви на тази литература в конкретен и ясно обособен отрязък от нейната история, той подхожда към своя обект с амбицията и задачите на проучване, чиято тема няма специални и цялостни предходни разработки в националното ни литературознание. Макар отделни граждански ценности да са привличали научно внимание и преди, то това обикновено е ставало изолирано, в периферна връзка с други проблеми и в рамките на друг изследователски дискурс. Изборът на темата ориентира проучването към практически неанализирана (или, в най-добрия случай, много малко анализирана) аксиологична страна на детската ни литература, заявявайки се като продукт на модерна изследователска нагласа, провокирана от, и съобразена със, съвременната динамика на социалните ценности. Работата на О. Георгиева – Тенева е първият целенасочен опит да се видят и коментират гражданските ценности, в които нашата детско-юношеска поезия възпитава своята публика, в тяхната систематична свързаност, в необходимата им пълнота и в оптимално широк контекст. Дисертацията е оригинален и приносен труд, който успешно реализира задачата си да „прецизира“ (би могло да се добави – и да обогати) традиционната представа за аксиологичното съдържание на българската литература за деца и юноши.

Едно от най-силните качества на дисертационния текст е широтата и формалното разнообразие на литературните източници, от които се извлича подложеният на наблюдения и анализ материал. Коментираните художествени образци са взети, както от стихосбирки за деца и от детската периодика, така и от читанки и христоматии, обслужващи българското училище. Подобна широта качествено рефлектира не само върху богатството от илюстриращи текстове и произтичащия от това техен интерпретативен потенциал, не само обещава възможност за среща с малко познати художествени творби, но влияе и върху цялостната логика на изследването, върху способността му да бъде убедително. Отварянето на екзамплумния сегмент на дисертационния текст към читанките и христоматиите е в тясно съгласие с неговата тема. Фокусирана върху гражданските ценности в поезията за деца и юноши, тя имплицитно съдържа в себе си идеята за възпитанието на тези ценности чрез литературата. Именно училището е основната институция на детското образование и възпитание, а читанката и христоматията са негова функция, те са книгите, в които училището и литературата се срещат, за да реализират общи намерения.

Отделно, но във връзка с всичко това, си струва да отбележим проявите и на още един важен аспект на приведените като литературен пример материал – точното и пълно посочване на неговия източник. Това е изискване към научния текст, чиято сериозност и необходимост нерядко се подценява. Трудът на О. Георгиева – Тенева не го прави и печели очаквани и неочаквани предимства: очакваните са свързани с доброто впечатление от уважението към правилата на научно изложение, неочакваните – от отражението на този формален акт върху цялостното читателско отношение към същностни становища, застъпени в съчинението. Коректното библиографско обозначаване на анализирания литературен образец е едно от средствата, с които работата обезсилва възможните съмнения във възрастовата му отнесеност, които самият той поражда. (Още за това – малко по-нататък.)

Продуктивно избрана, темата на дисертацията се оказва спонтанно прицелена в самата същност на детската литература – призиванието ѝ да бъде форма на общуване между поколенията и на предаване на ценности в потока на комуникативния процес. Това обстоятелство дава възможност на изследването да надхвърли предварително възлаганите му очаквания и да

реализира интересни резултати и извън тематично зададения му аксиологичен хоризонт. В този смисъл трудът на О. Георгиева – Тенева събира позитиви и от това, че предлага нов поглед върху класическата за детската художествена словесност връзка литература – педагогика, разкрива нови тематични зони и коментира нови прояви на генетичното за детската литература отношение художествено – дидактично, полага конкретно изследваните си проблеми в рамките на общите естетически процеси, исторически протичащи в националната ни литература за деца, като обогатява знанието за това протичане с нови аргументативни факти, но и с допълнителни съдържателни нюанси.

Дисертационният труд, разбира се, защитава своите достойнства на първо място в проучването на заявената в заглавието му конкретна изследователска посока. С неоспорима логика той мотивира интереса към гражданските ценности в детската ни поезия от годините след Освобождението със значимостта на политическото образование и възпитание в една млада държава. Особена сполука на работата е обстоятелството, че присъствието на тези ценности в стиховете за деца и юноши е показано като елемент от една обща социално педагогическа тенденция, протичаща паралелно в различни, но взаимно свързани сфери – училище (учебници, ръководства за учители, читанки и христоматии), детска периодика и художествена литература за деца. В този социален контекст наличието на съзнателно възпитавани с посредничеството на детско-юношеската литература граждански ценности изглежда не просто логично, а естествено и закономерно, извод, който, освен другото, повдига и въпроса за странното им недооценяването в досегашните представи за аксиологичните основи на детската ни поезия.

Сред постиженията на предложения текст не могат да не се посочат наблюденията над стихотворенията, засягащи гражданското отношение към държавната власт, които репрезентират двете поведенчески позиции: пасивната – на поданика и активната – на гражданина (трета глава „Свободата на личността като лирическо послание“), интересът към осъзнатата от детско-юношеската ни литература роля на публичното слово във възпитанието на гражданина (параграфа „Публични езици: разделение, поквара, власт“ в седма глава „Лирическо слово за словото“), полагането на гражданската

проблематика в теоретичния дискурс за комуникативните стратегии на лиричeskото слово за деца и осмислянето ѝ като предпоставка за „скъсяване“ на дистанцията „между възрастния лирически говорител и малкия реципиент“ (с.156).

Специални поздравления заслужават страниците, проблематизиращи детската игра в контекста на перспективите, които тя очертава пред възпитанието на активно гражданско поведение (параграфа „Гражданският залог на либералната педагогика“ в трета глава), наблюденията и изводите в шеста глава „Детска поезия под пагон“, посветена на формирането на съзнанието за воински дълг и на пукнатините в него под влияние на разколебаното от войните високо възрожденско твърдение между родина и държава.

Към безспорните достойнства на работата задължително трябва да се прибави и продуктивното решение на авторката да подкрепя тези, формулирани върху детската поезия на даден автор, с примери от творчеството му за възрастни, както и с екстралитературни факти, показателни за мисленето му по отношение на определени граждански ценности (примерите с К. Величков и Чичо Стоян). Това не само засилва убедителността на предложената теза, но активира и нови контекстуални насоки на изследването. Един от продуктите на подобна насоченост, например, е важният извод за ролята на коментираните ценности в отношенията между двата възрастово обособени дяла на националната ни литература: „Двете български литератури – за деца и за възрастни, се свързват, освен по много други начини, и чрез мостовете на гражданското мислене“. (с. 295)

За прочелия съчинението на Огняна Георгиева – Тенева не може да остане скрито умението на авторката целенасочено да преследва изследователските си задачи, да отстоява научните си тези, като постепенно и последователно прилага нови факти в тяхна защита, впечатление, което се налага и от композиционната схема на дисертацията. Тя разкрива стройна организация на научните занимания, споделяща постепенното движение на една ясна изследователска мисъл към заключителната ѝ цел.

Онова, с което дисертационната работа би могла да предизвика известни резерви, е спонтанното напрежение между посочената в заглавието

й детско-юношеска обособеност на изследвания от нея литературен материал и част от поетичните текстове, които тя разглежда. Авторката съзнава негативите на подобен риск и на няколко пъти засяга проблема, като ясно посочва и цитатно подкрепя схващането за границите на детско-юношеската литература, към което се придържа. Приведената теоретична аргументация придава достатъчна научна правомерност на използвания художествен материал и до голяма степен овладява споменатото по-горе напрежение, макар, по мое мнение, да не е в състояние да го премахне напълно. Наистина неинтенционалната детско-юношеска литература (детско-юношеското четиво, както е позната още в българското литературознание), тази, която не е написана специално за деца, но по различни причини става част от тяхната читателска практика, е легитимна част от общия корпус на детско-юношеската литература, а институционалното (чрез училището) възрастово преадресиране е една от формите за попълване на нейното представителство. Очевидно от позицията на чистата теория работата не предполага проблеми с материала си. Въпреки това обаче остават въпросите доколко „достъпността“ на текста (според логиката на приведения в дисертационния текст научен цитат) е достатъчно условие за преминаването в ареала на „вторично детската“ литература на една творба, писана за големи, доколко границите на училищното образование съвпадат с границите на детството, а също и с теоретично заявявания възрастов таван на читателската публика, дефинираща литературата за деца.

Всъщност, на споменатото „напрежение“ не бива да се гледа като слабост на дисертацията. То не произтича от нея, а е резултат от неразрешените теоретични неясноти около въпроса за границите на детската литература в науката (както, впрочем, и на колебливостта на границите на детството в различните му понятийни контексти). По тази причина то (напрежението) по-скоро получава ефекта на предимство на текста, изразяващо се в провокациите му към диалог, към покана за среща на различни, в това число и теоретични, мнения, в отказ от обсебваща и категорична завършеност на споделените становища. Това са качества, които текстът разкрива като качества на личния изследователски маниер на своята авторка, маниер, който разумно я предпазва (изключенията са толкова малко, че практически изглеждат несъществуващи) от нерядко безконтролното

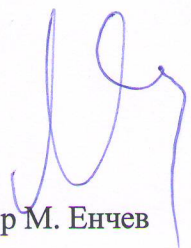
пристрастие на учения към тезите на неговото изследване и ѝ позволява обективно и критично да оценява проучваните факти.

Именно в контекста на провокациите към диалог бих отбелязал възможностите на труда за допълнителна проблематизация на динамиката в отношението нравствено – гражданско, отразена в аксиологичната система на детската ни литература – например, по въпроса може ли да се говори за трансформации на единия вид ценности в другия или става дума само за успоредици? Добри перспективи за полезно научно общуване дават и споделените разсъждения за анималистичните властови сюжети в детската ни поезия, които, според мен, биха могли да потърсят културната и естетическата си дълбочина в народната смехова култура, оттам в карнавалния комизъм на детската поезия, за да мотивират по-пълно комуникативните перспективи на своя властово-политически семантичен пласт.

В заключение бих подчертал още веднъж, че представеният дисертационен труд *Граждански ценности в българската детско юношеска поезия (1878 – 1918)* е задълбочено, оригинално и приносно изследване, което притежава дисертационните качества, необходими за придобиване на научната степен *доктор на науките*. Убеден в неговите достойнства, предлагам на уважаемите колеги от научното жури да присъдят научната степен *доктор на науките* на доц. д-р Огняна Георгиева – Тенева, като същевременно заявявам, че без резерви ще гласувам за подобно решение.

Шумен

14. 06. 2022 г.

проф. д-р М. Енчев